

Павлюк А. Б.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри практики англійської мови
Волинського національного університету імені Лесі Українки

МІФОПОЕТИКА КАЗКИ ЛЬЮІСА КЕРРОЛЛА «ALICE IN WONDERLAND»

Анотація. Англійська літературна казка бере початок у кельтській міфології, тому проблема тлумачення авторської казки в цілому, та її міфопоетики зокрема відомого англійського письменника, математика, філософа, логіка, англіканського клірика і фотографа доби правління королеви Вікторії Льюїса Керролла (справжнє ім'я – Чарльз Лютвідж Доджсон) (1832-1898) ніколи не втрапить свого значення, скільки б не було написано про цей твір у світовій науці.

У статті проаналізована специфіка поняття «міфопоетика» та резюмовано, що досліджуване явище в будь-якій культурі найвиразніше розкривається у казкових текстах. Наголошено, що міфопоетичний метод є одним з можливих аналітичних підходів, які дозволяють виявити у творі його найбільш значимі мотиви, образи та ідеї.

На основі опрацьованих теоретичних джерел з'ясовано, що творчість автора вивчалася в різних ракурсах, а саме: когнітивні особливості, інтертекстуальність, жанрово-стилістичні параметри, ознаки індивідуально-авторського підходу до перекладів українською мовою, особливості перекладу поетичних творів у казці з точки зору лінгвокультурології. Обґрунтовано необхідність та актуальність вивчення міфопоетичного характеру ключових тем, мотивів та образів казки "Alice in Wonderland".

У пропонованій статті виокремлено і описано міфологеми, які створюють поетику досліджуваної казки.

Послугування енциклопедичними словниками символів уможливило виявити, що ключовими міфологемами казки "Alice in Wonderland" є міфологема смерті, міфологема саду та міфологема часу. Не зважаючи на те, що сюжет казки насичений великою кількістю героїв, а саме, крім дівчинки Аліси, є як казкові герої, які складають колоду карт, так і антропоморфні тварини, котрі вмюють розмовляти, ведуть господарство, ходили до школи, одягнуті в жилетах, штанах, капелюхах, фартухах і лівряях, викликав інтерес ряд тварин, які мають відношення до міфологічного світу (Кролик, Березневий Заєць, Грифон і Черепаха).

Підсумовано, що міфопоетика казки Льюїса Керролла "Alice in Wonderland" зображена як симбіоз міфологічних елементів.

Ключові слова: казка, міф, міфопоетика, міфопоетичний метод, міфологема, образ.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. У сучасній науці існує значна кількість критичних робіт, які розглядають ті чи інші аспекти творчості Льюїса Керролла – відомого англійського письменника, математика, філософа, логіка, англіканського клірика і фотографа. Огляд сучасних наукових праць дозволяє висновити, що різноаспектність текстів Льюїса

Керролла є достатньо **актуальною** і виходить у цілу площину так званих керроллознавчих досліджень на сучасному етапі розвитку філологічної науки в Україні і світі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної теми, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Останнім часом казкові тексти Л. Керролла досліджуються вітчизняними дослідниками лінгвістами і перекладознавцями в різних ракурсах і площинах. У лінгвістичних працях, до прикладу, вивчаються когнітивні особливості відтворення мовної гри в англо-українських перекладах (Л. А. Богуславська) [1], інтертекстуальність казкових текстів в загальному висвітленні і текстів казок Л. Керролла як прецедентних текстів, що постають складовою певних інтертекстуальних взаємодій (Р. С. Чорновол-Ткаченко) [2]. З позиції перекладознавчого напрямку проаналізовано комплекс релевантних мовних та жанрово-стилістичних параметрів, на основі якого можна було б не тільки охарактеризувати особливості індивідуально-авторського підходу до різних перекладів українською мовою роману англійського письменника Л. Керролла "Alice in Wonderland", а й сформулювати гіпотетичне обґрунтування їхньої доцільності (О. В. Ребрій) [3], висвітлено жанрово-стилістичні особливості поетичних уривків із «Аліси в Країні Чудес» і «Аліси в Задзеркаллі» Льюїса Керролла в українських перекладах Л. Горлача, М. Лукаша, В. Корнієнка і редакціях Лукашевого перекладу, які здійснив І. Малкович (О. Дзера) [4], визначено особливості перекладу поетичних творів у казці Льюїса Керролла «Аліса в Країні Чудес» з точки зору лінгвокультурології (І. Куба) [5]. Проте, міфопоетичність цих казкових текстів поки ще залишається недостатньо вивченою і висвітленою.

Формування мети статті. Метою нашого дослідження є лінгвістичне вивчення міфопоетичної організації казки "Alice in Wonderland", визначення міфологічної основи цього твору та виявлення міфопоетичного характеру його ключових тем, мотивів і образів.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Міфопоетичний метод аналізу казкового тексту, як ми його розуміємо, спрямований на визначення тих явищ художнього тексту, які мають міфологічні основи і завдяки новообразам, в яких втілено ці міфологічні основи, реміфілогізуються у художньому тексті. Він тісно пов'язаний з аналізом художнього тексту, який активно використовувався дослідниками В. Топоровим і Ю. Лотманом у 60-х рр. минулого століття, проте не втрачає своєї топікальності і на сучасному етапі розвитку літературознавства та лінгвістики тексту.

Міфопоетика розглядається вченими Є. Мелетинським, О. Лосєвим, Д. Наливайком і С. Титаренко як динамічна система, що полягає в процесі «перетікання» міфу в літературу, який здійснюється в парадигмі: переживання – наслідування – реконструкція – стилізація – трансформація – створення авторських міфів [6].

За твердженням С. Волкової, яка досліджує міфологічний простір амеріндіанської прози, міфопоетичний метод є одним з можливих аналітичних підходів, які дозволяють виявити у творі його найбільш значимі мотиви, образи, ідеї та спрямований на виявлення архетипічного сюжету й міфоруального підтексту твору [7, с. 115].

На переконання О. Кобзар, предметом міфопоетичного аналізу є проблеми міфологічного, символічного, архетипного як найвищого класу універсальних модусів буття у знаку [8, с. 15].

Незважаючи на велику кількість робіт, присвячених теорії міфопоетики як способу конкретизації та оприлюднення міфу (С. Аверінцева, М. Бахтіна, Л. Белєхової, С. Волкової, Я. Голосовкера, М. Еліаде, О. Лосєва, Ю. Лотмана, Є. Мелетинського, З. Мінца, В. Топорова, О. Фрейдєнберг, Я. Поліщука, М. Новікової, А. Нямцу, О. Киченка, В. Мусій та ін.), думки дослідників, які стосуються витлумачення поняття міфопоетики та її структурних ознак, є діаметрально протилежними.

На нашу думку, міфопоетика будь-якої культури найвиразніше розкривається у казкових текстах, авторами яких є народи певного етносу, і вона є міфологічним підходом до прочитання і розуміння казкового мотиву. А бажання зберегти свої культурні цінності, закріпити у пам'яті обряди та звичаї є поштовхом до створення особливого казкового світу.

За Є. Мелетинським, основними етапами трансформації міфу в казку є деритуалізація і десакарлізація, послаблення віри в істинність міфічних «подій», розвиток вигадки, втрата етнографічної конкретності, заміна міфічних героїв звичайними людьми, міфічного часу – казково-невизначеним, ослаблення або втрата етіологізму, перенесення уваги з колективних доль на індивідуальні та з космічних на соціальні, з чим пов'язана поява низки нових сюжетів та деяких структурних обмежень [9, с. 264].

Отже, міфопоетичний аналіз тексту дає можливість глибше зрозуміти авторське світобачення. Міф, який автор використовує в творі, набуває нових значень.

Казкові тексти "Alice in Wonderland" (1865 р.) і "Through the Looking Glass" (1871 р.), що складають корпус нашого фактичного матеріалу дослідження, є класичними текстами, проте визнаються загадковими феноменами в історії літератури та найбільш цитованими текстами після Біблії та п'єси Вільяма Шекспіра.

У творі Льюїса Керролла "Alice in Wonderland" все відбувається за казковими законами: предмети, персонажі, простір і навіть час набувають незвичайних властивостей. Наприклад, Алісі на шляху зустрічаються казкові герої й антропоморфні тварини, котрі одягнуті в жилетах, штанах, капелюхах, фартухах, лівреях, господарюють, курять люльку, ходили до школи і вмюють розмовляти:

There was nothing so very remarkable in that; nor did Alice think it so very much out of the way to hear the Rabbit say to itself, "Oh dear! Oh dear! I shall be too late!" [10, р. 2];

або Аліса то збільшується, то зменшується:

growing sometimes taller and sometimes shorter, until she had succeeded in bringing herself down to her usual height [10, р. 74];

або ж один із героїв казки – Капелюшник – говорить про час так:

"If you knew Time as well as I do," said the Hatter, "you wouldn't talk about wasting it. It's him." [10, р. 101].

Міфологічність керроллівського світу проявляється з самого початку казки. В основу сюжету покладена історія дівчинки Аліси, яка в силу вродженої допитливості покинула «свій» світ і побігла за Білим Кроликом. Казковість дії та іншосвіт починаються з кролячої нори, падіння в яку виводить головну героїню в загадкову кімнату з безліччю зачинених дверей і веде до низки наступних подій, на яких базується казка.

Міфологічні образи і ситуації присутні у творі не так явно, а опосередковано, при цьому незгадка імені міфологічного героя не означає відсутності пов'язаного з ним комплексу міфопоетичних смислів. "Alice in Wonderland" структурована відповідно до сюжетної схеми чарівної казки, а образи і мотиви семантично й алюзійно сполучаються з відомими міфологемами, які будуть представлені нижче.

Міфологема *смерті* відзначена у казці достатньо яскраво. За спостереженнями М. Мошноріз [11], смерть є однією з вічних проблем, яка бентежить людство та асоціюється з певним переходом з одного світу в інший. У світовій культурі ставлення до смерті різне – від епічно-спокійного до негативного [12].

В Країні Чудес *смерть* символізує вяло Білого Кролика, через яке Аліса майже зникає, наприклад:

As she said this, she looked down at her hands, and was surprised to see that she had put on one of the Rabbit's little white kid gloves while she was talking. "How can I have done that?" she thought. "I must be growing small again." She got up and went to the table to measure herself by it, and found that, as nearly as she could guess, she was now about two feet high, and was going on shrinking rapidly: she soon found out that the cause of this was the fan she was holding, and she dropped it hastily, just in time to save herself from shrinking away altogether. "That was a narrow escape!" said Alice, a good deal frightened at the sudden change, but very glad to find herself still in existence [10, р. 21-22].

Образ *смерті* виявляємо і у фрагменті, в якому йдеться про метаморфозу Гусені в лялечку, тобто *смерть* має багатошарову структуру, є елементом циклічного циклу життя, в якому кінець – це початок нового:

"...but when you have to turn into a chrysalis—you will some day, you know—and then after that into a butterfly, I should think you'll feel it a little queer, won't you?" [10, р. 60-61].

Показовими є епізоди із участю королеви, яку можна назвати богинею смерті, оскільки вона завжди вигукує:

"Off with her head! Off—" [10, р. 117].

У міфології багатьох народів уособлення сну та смерті були спорідненими сутностями. Смерть і сон, Танатос і Гіпнос у грецькій міфології, – брати-близнюки [11, с. 108].

В. Пропп у праці «Morphology of the Folktale» [13] виділяє функції головного персонажа чарівної казки і одна з них – побувати в тому світі, куди немає доступу живим, і повернутися звідти, звідки ніхто не вертався [13, с. 25-66].

Головна героїня казки падає у кролячу нору і у даному випадку можна припустити, що вона помирає. Проте твір закінчується черговою абсурдною пригодою, під час якої Аліса прокидається і бачить, що вона спить на березі річки біля своєї сестри:

... and found herself lying on the bank, with her head in the lap of her sister, who was gently brushing away some dead leaves that

had fluttered down from the trees upon her face. "Wake up, Alice dear!" said her sister; "Why, what a long sleep you've had!" [10, p. 189].

Отже, темнота у норі Білого Кролика, обмежений простір, в який Аліса потрапляє в кімнати, коли набирає величезних розмірів, сон – все це маркери світу смерті у казці.

Сюжет пригод також пов'язаний з пошуком Алісою дверей у сад, який вона побачила в замкову щілину в будинку Білого Кролика після приземлення у підземеллі. Міфологема *саду* має давню історію. У стародавніх традиціях, за тлумаченням, поданим у словнику символів Дж. Тресіддера [14, с. 319], образ ідеального світу, космічного порядку та гармонії – втрачений і знову набутий рай. Для всіх основних світових культур сади є і зримим благословенням Господнім:

Alice ... knelt down and looked along the passage into the loveliest garden you ever saw. How she longed to get out of that dark hall, and wander about among those beds of bright flowers and those cool fountains [10, p. 8-9].

Міфологема *саду* вербалізується в цьому прикладі прикметниково-іменниковою конструкцією *the loveliest garden*, проте корелює з образом темної кімнати у норі кролика. І, на нашу думку, таке протиставлення може актуалізувати у читача уявлення про потойбічний світ.

Означений тип міфологеми засвідчує і прагнення людей потрапити після смерті в рай, а не в пекло:

... so either way I'll get into the garden, and I don't care which happens! [10, p. 13].

Прийнято вважати, що час є символом тривалості, послідовності, зміни станів; міри руху та змін; великої таємниці Буття; циклічності, послідовності повторюваних подій [15].

Серед праць, у яких розглянуто міфологеми *часу*, варто назвати дослідження Г. Бокшань, яка вважає, що категорія часу є вкрай важливою для архаїчного міфомислення [16, с. 132].

У досліджуваному творі Льюїса Керролла сюжетотворчу функцію виконує образ-символ годинника, який Білий Кролик діставав з нагрудної кишені жилета, дивився на нього і завжди поспішав. Саме цей годинник і став тригером подорожі Аліси у країну чудес і безглузких ситуацій з іншими персонажами казки:

...when the Rabbit actually took a watch out of its waistcoat-pocket, and looked at it, and then hurried on, Alice started to her feet, for it flashed across her mind that she had never before seen a rabbit with either a waistcoat-pocket or a watch to take out of it, and, burning with curiosity, she ran across the field after it, and was just in time to see it pop down a large rabbit-hole under the hedge [10, p. 2-3].

Сюжетно за допомогою ще однієї зустрічі автор знайомить читача з Капелюшником, який з великою повагою відноситься до Часу:

"If you knew Time as well as I do," said the Hatter, "you wouldn't talk about wasting it. It's him" [10, p. 101].

...the Hatter said, tossing his head contemptuously. "I dare say you never even spoke to Time!" [10, p. 101].

if you only kept on good terms with him, he'd do almost anything you liked with the clock. For instance, suppose it were nine o'clock in the morning, just time to begin lessons: you'd only have to whisper a hint to Time, and round goes the clock in a twinkling! Half-past one, time for dinner!" [10, p. 101-102].

Проте Час, почувши від Королеви Сердець, що Капелюшник хоче вбити його, розлютився і зупинився:

"...he won't do a thing I ask! It's always six o'clock now." [10, p. 104].

Отже, міфологема *часу* в казці Льюїса Керролла "Alice in Wonderland" відображена через маркери годинника і абстрактного персоніфікованого іменника *Time*, з яким можна поговорити, бути у гарних стосунках, але він може і розсердитися.

Під час аналізу статей словників символів у нас викликав інтерес ряд тварин, які мають відношення до міфологічного світу, а саме: Кролик, Березневий Засць, Грифон і Черепаха.

За визначенням, поданим у словнику Дж. Тресіддера, Грифон є гібридною істотою, яка поєднує голову, крила і кігті орла з тілом лева. Оскільки такі тварини символізують владу над повітрям і землею й складають подвійну емблему сонячної влади, то вони стали вражаючим символом, популярним з другого тисячоліття до нашої ери в Західній Азії, а пізніше на Близькому Сході, в Греції та Європі [14, с. 66].

Персонаж казки Льюїса Керролла був власною істотою, яка висловлювала незадоволення вчинками героїв, а саме агресивної Королеви, яка збиралася всім рубити голови:

The Gryphon sat up and rubbed its eyes: then it watched the Queen till she was out of sight: then it chuckled. "What fun!" said the Gryphon, half to itself, half to Alice.

"Why, she," said the Gryphon. "It's all her fancy, that: they never executes nobody, you know. Come on!" [10, p. 139];

та плаксивої Черепахи, яка символізує силу, терпіння, виносливість, повільність, довголіття і в багатьох культурах, особливо в Китаї, є найдавнішим символом космічного порядку [14, с. 409]:

So they went up to the Mock Turtle, who looked at them with large eyes full of tears, but said nothing.

"This here young lady," said the Gryphon, "she wants for to know your history, she do."

"I'll tell it her," said the Mock Turtle in a deep, hollow tone [10, p. 140].

Кролик (засць) у кельтських міфах асоціювався з місячним і жіночим циклом відтворення. Він був атрибутом богинь місяця та полювання в античному та кельтському світах, а також грецької богині Афродіти, богів Ероса (Купідона) – як втілення кохання, Гермеса (Меркурія) – як швидконогого посланця [14, с. 105-106].

От і у керролівських пригодах Білий Кролик завжди поспішав, боявся покарання Королеви і в останніх розділах виступив у ролі глашатая при дворі короля і королеви:

On this the White Rabbit blew three blasts on the trumpet, and then unrolled the parchment scroll, and read [10, p. 165].

Шалений же Березневий Засць був взятий автором з народних спостережень за буйною поведінкою зайців під час весняного гону [14, с. 106]:

The March Hare took the watch and looked at it gloomily: then he dipped it into his cup of tea, and looked at it again: but he could think of nothing better to say than his first remark... [10, p. 99].

Висновки з дослідження і перспективи подальших пошуків у даному науковому напрямку. Отже, міфопоетика казки Льюїса Керролла "Alice in Wonderland" зображена як симбіоз міфологічних елементів. Автор зумів відобразити простір смерті, саду і часу через низку маркерів, що зробило сюжет захоплюючим і цікавим не тільки для дітей, але і для дорослих.

На нашу думку, в результаті здійсненого аналізу, дослідження авторської казки Льюїса Керролла "Alice in Wonderland" було б корисно продовжити в ракурсі лінгвосоціології.

Література:

1. Богуславська Л. А. Відтворення мовної гри Л. Керролла в англо-українських перекладах: Когнітивний аспект : дис. ... канд. філол. наук: 10.02.16 / Л. А. Богуславська. – Херсон, 2017. – 246 с.
2. Чорновол-Ткаченко Р. С. Прецедентний текст як складова інтертекстуальних взаємодій (на матеріалі казок Л. Керролла) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови». Харків, 2007. 20 с.
3. Ребрій О. В. Пригоди Аліси в Україні, або про множинність сучасних перекладів // Лінгвістика XXI століття: нові дослідження і перспективи – К. : Центр наукових досліджень та викладання іноземних мов НАН України, 2009. – С. 190–205.
4. Дзера О. Методи перекладу поетичних уривків із «Аліси в Країні Чудес»: орієнтація на цільового читача. Іноземна філологія. 2007. Вип. 119(2). С. 111–118.
5. Куба І. Особливості перекладу поетичних творів: лінгвокультурологічний аспект // Іноземна філологія. 2007. Вип. 119. С. 78–81.
6. Зуенко М. Категорія «міфопоетика» в сучасному літературознавстві URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/4177/1/Zuenko.pdf>
7. Волкова С. В. Мифопоэтика америндской художественной прозы // Наукові записки Національного університету "Острозька Академія". Серія філологічна. №36. 2013. С. 114–117.
8. Кобзар О. Міфопоетичний аналіз художнього твору // Філологічні науки. 2013. Вип. 15. С. 15–23.
9. Мелетинский Е. М. Поэтика мифа. 3-е изд., репринтное. М. : Издательская фирма «Восточная литература» РАН, 2000. — 407 с.
10. Carroll, L. Alice Adventures in Wonderland. Chicago, Illinois, 1998. 195 p.
11. Мошноріз М. М. Міфопоетика творчості Спиридона Черкасенка : дис. ... канд. філол. наук: 10.02.16 / М. М. Мошноріз. Херсон, 2017. 246 с.
12. Seif F.Y. Imaginary dialogue with John Deely: Playing with boundaries across space and time. The American Journal of Semiotics, Vol. 34 (1-2), 2018. P. 189–227.
13. Propp V. Morphology of the Folktale. 2nd ed. Wagner A. L. (ed.). Austin : University of Texas Press, 2011. 158 p.
14. Tresidder J. The Complete Dictionary of Symbols: In Myth, Art and Literature. London – Los Angeles: Duncan Baird Publishers, 2004. 544 p.
15. Енциклопедичний словник символів культури України / за заг. ред. В. П. Коцура, О. І. Потапенка, В. В. Куйбіди. Корсунь-Шевченківський : ФОП Гаврищенко В. М., 2015. 912 с.
16. Бокшань Г. І. Темпоральні міфологеми в художній прозі Галини Пагутяк. Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія». Серія «Філологія. Літературознавство». Вип. 264. Том 276. 2016. С. 132-136.

Pavliuk A. Mythopoetics of Lewis Carrol's "Alice in Wonderland"

Summary. English literary tale originates from the Celtic mythology, so the problem of the interpretation of the tale in general, and its mythopoetics of the famous English writer, mathematician, philosopher, logician, Anglican clergyman and photographer of Queen Victoria reign period Lewis Carroll (real name – Charles Lutwidge Dodgson) (1832-1898) in particular will never lose its significance, no matter how much has been written about this works in the world science.

The article analyzes the specifics of the concept of "mythopoetics" and summarizes that the studied phenomenon is clearly revealed in fairy tales in any culture.

It is emphasized that the mythopoetic method is one of the possible analytical approaches that allows to identify the most significant motives, images and ideas.

On the basis of the analyzed theoretical works, it was found out that the tales of Lewis Carrol have been studied in different perspectives, namely: cognitive features, intertextuality, genre and stylistic parameters, features of the individual authorial approach to the translations into Ukrainian, features of the poetic works translation in the fairy tales from the cultural linguistics point of view. The necessity and urgency of studying the mythopoetic nature of the key themes, motives and images of the fairy tale "Alice in Wonderland" are substantiated. The article identifies and describes the mythologemes which create the poetics of the fairy tale under the study.

Using encyclopedic dictionaries of symbols, it was concluded that the key mythologemes of the fairy tale "Alice in Wonderland" are the mythologeme of death, the mythologeme of the garden and the mythologeme of time. Despite the fact that the plot of the fairy tale is full of characters, namely, in addition to the girl Alice, there are fairy-tale characters who make a deck of cards and anthropomorphic animals who can talk, farm, go to school, wear vests, pants, hats, aprons and liveries. Our attention was attracted by a number of animals related to the mythological world (Rabbit, March Hare, Gryphon and Turtle).

It is concluded that the mythopoetics of Lewis Carroll's fairy tale "Alice in Wonderland" is depicted as a symbiosis of mythological elements.

Key words: fairy tale, myth, mythopoetics, mythopoetic method, mythologeme, image.